

Klemensits Péter:

A brit páncéloserők hadműveletei El-Alameintől Tuniszig (1942 november-1943 május)

Az 1942 október 23-án kezdődött harmadik el-alameini ütközet során a brit 8. hadsereg döntő győzelmet aratott az Erwin Rommel tábornagy¹ parancsnoksága alatt álló Afrika páncéloshadsereg felett, eldöntve ezáltal az észak-afrikai háború kimenetelét. Bernard Montgomery tábornagy² sikere azonban nem feledteti azt a tényt, hogy 1942 novemberétől egészen 1943 májusáig tovább folytak a hadműveletek Észak-Afrikában és a brit erők elsöprő fölénye ellenére a német-olasz csapatok mindvégig kitartottak. A brit politikai-katonai vezetés legfőbb stratégiai célja Rommel erőinek megsemmisítése volt, de a 8. hadsereg minden próbálkozása ellenére ezt nem sikerült megvalósítani. Ahhoz hogy a kudarc okát feltárjuk, mindenképp szükséges a brit hadvezetés tevékenységét közelebbről is megvizsgálni.

Tény, hogy az 1940-1943 közötti észak-afrikai hadműveletek során, a hadszíntér jellegéből adódóan a páncélos és gépesített csapatok játszották a főszerepet, ezért úgy vélem hogy az események megértéséhez a páncéloscsapatok alkalmazásának elemzése nélkülözhetetlen.

Jelen tanulmány célja, hogy röviden ismertesse Montgomery és a brit hadvezetés hadászati, hadműveleti elképzeléseit a brit páncéloserők alkalmazásával kapcsolatban El-Alameint követően ill. hogy értékelje a tervek gyakorlatban történő megvalósításának problémáját.

1942 novemberében Észak-Nyugat-Afrikában a brit-amerikai csapatok partraszállásával és jelentős német erők Tunéziába vezénylésével, a hadműveleti tér kibővült, de e munka már csak terjedelmi okoknál fogva sem vállalkozik a fentiekben említett történések bemutatására, helyett megmarad csupán a brit 8. hadsereg műveleteinek vizsgálatánál.

Bernard Montgomery altábornagy 1942 augusztusában vette át a 8. brit hadsereg parancsnokságát Claude Auchinleck tábornoktól,³ aki egyúttal a brit közel-keleti főparancsnok tisztét is betöltötte. Winston Churchill miniszterelnök és a birodalmi vezérkari főnök Alan Brooke tábornok⁴ kívánságára a közel-keleti főparancsnokság vezetését pedig Harold Alexander tábornokra⁵ bízták.

Montgomery érkezésétől számítva a brit hadműveleti tervezés, a hadsereg ideális szervezeti kereteinek kialakítása és a hadműveletek vezetése a 8. hadsereg parancsnokának a privilégiuma lett,

¹ Rommel, Erwin (1891-1944) tábornagy, A Német Afrika Korps parancsnoka 1941 február-augusztus, A Panzergruppe parancsnoka 1941 augusztus-1942 január, az Afrika páncéloshadsereg parancsnoka 1942 január-október, a német-olasz páncéloshadsereg parancsnoka 1942 október-1943 február, az Afrika hadseregcsoport parancsnoka 1943 február-május

² Montgomery, Bernard Law (1887-1976) tábornok a 8. hadsereg parancsnoka 1942 augusztus-1944 január

³ Auchinleck, Claude (1884-1981) tábornok brit közel-keleti főparancsnok 1941 június-1942 augusztus, a brit 8. hadsereg parancsnoka 1942 június-augusztus

⁴ Alan Brooke (1883-1963) tábornok birodalmi vezérkari főnök 1941 december-1946 január

⁵ Alexander, Harold (1891-1969) tábornok, brit közel-keleti főparancsnok 1942 augusztus-1943 február, a 18. hadseregcsoport parancsnoka (a legfelsőbb parancsnok Eisenhower helyettese) és az észak-Afrikában harcoló szövetséges szárazföldi csapatok parancsnoka 1943 február-június

Alexander pedig vezetési stílusának megfelelően elfogadta ezt a helyzetet és lehetőségéhez mérten igyekezett támogatni alárendeltjét.

Annak ellenére, Montgomery sógora a híres páncélos szakértő és teoretikus Percy Hobart tábornok⁶ volt, a 8. hadsereg új vezetője nem tanúsított különösebb érdeklődést a páncélos erők elméleti és gyakorlati alkalmazásának kérdései iránt, így Alexanderrel együtt komoly tapasztalatokkal nem rendelkeztek ezen a téren.

A 8. hadsereg parancsnoka a kezdetektől kerülte a kockázatvállalást, ahogy azt az alam halfai ütközet is bizonyította, hiszen a páncéloserőket statikus védelemben kívánta alkalmazni, ezáltal viszont a hadműveletek manőverező jellege megszűnt. A győzelmet követően az ellenség üldözésének lehetősége felmerült ugyan, de tekintve Montgomery és az újonnan kinevezett hadtestparancsnokok tapasztalatlanságát a hadszínteret és az ellenfelet illetően, a páncélosparancsnokok helyeslése mellett nem kívánt kockáztatni a hadvezetés.⁷

A brit páncéloserők számára pozitív változást jelentett a korábbiakhoz képest, hogy Montgomery teljes mértékben felismerte a fegyvernemek közötti együttműködés jelentőségét, mert úgy vélte a kulcsfontosságú terepszakaszok megtartása szempontjából a tüzérség, a gyalogos erők és a beásott harckocsik jelentik a páncélelhárítás alapkövét, miközben a könnyű páncélos vagy gépesített alakulatok fő feladata az ellenség becsalogatása a felkészült védelem elé. Így a fokozott kiképzésnek köszönhetően október végére már az újonnan érkezett alakulatok esetében is sikerült lerakni a szükséges elméleti alapokat. Az erősítések folyamatos érkezése Egyiptomba, pedig lehetővé tette a britek számára hatalmas erőfölény kialakítását a harmadik el-alameini csatára.

A Lightfoot hadművelet (az október 23-i brit támadás) előtt az erőviszonyokról a következőket lehet elmondani: Montgomery a támadásra a XXX. és a X. hadtestet kívánta igénybe venni, előbbi a 9. ausztrál hadosztályt, a 2. új-zélandi hadosztályt, az 1. dél-afrikai hadosztályt és az 51. felföldi hadosztályt, míg utóbbi az 1., 8. és 10. páncéloshadosztályt foglalta magában. A XIII. hadtestnek (7. páncéloshadosztály, 44. hadosztály és az 50. hadosztály) a front déli szakaszán védelemben kellett maradnia.

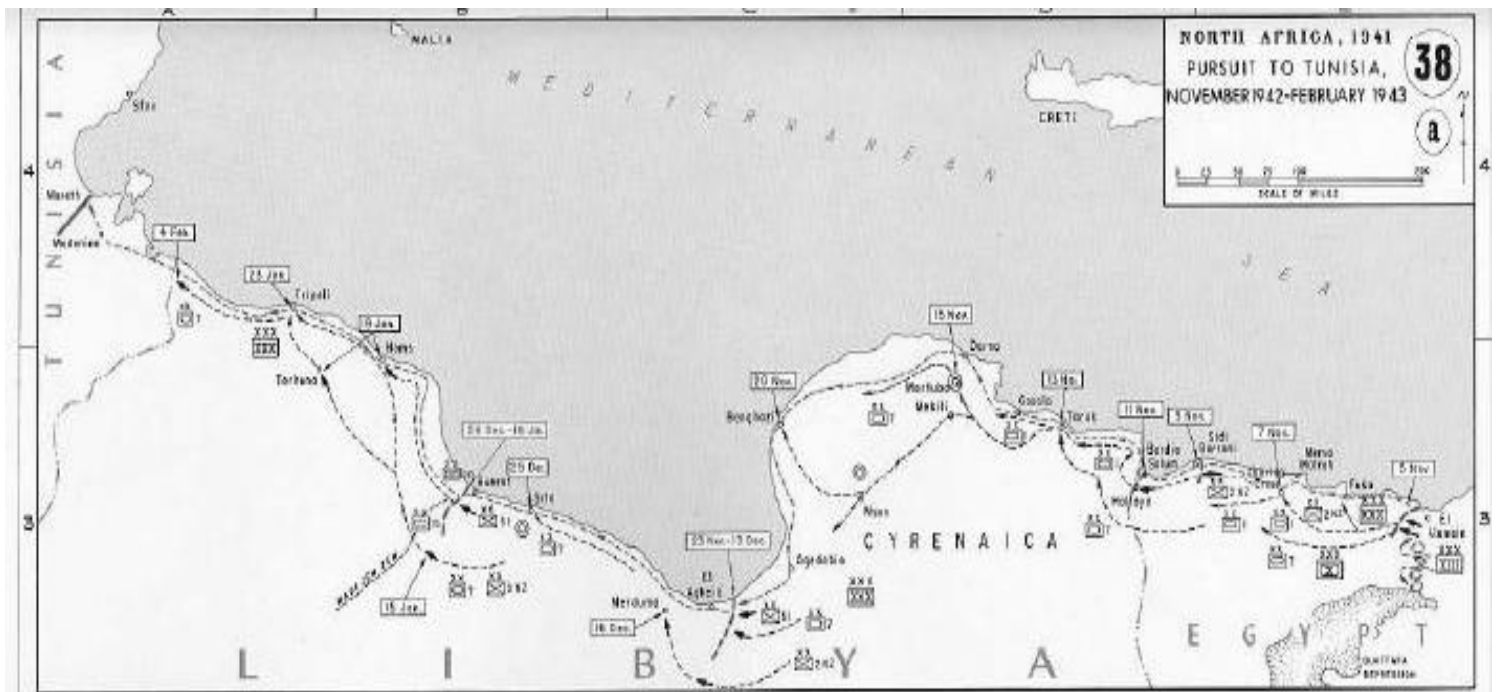
Ezzel szemben a Rommelt helyettesítő Georg Stumme tábornok⁸ rendelkezésre álló erőit a következőképpen szervezte védelembe: északon az olasz XXI. hadtest (164. könnyű, Trento, Bologna hadosztályok és két zászlóalj Hermann Ramcke tábornok ejtőernyős dandárjából) tőle délre a X. hadtest (Brescia, Pavia, Folgore és két zászlóalj a Ramcke dandárból) a 15. páncélos és a Littorio hadosztályok a XXI. hadtest mögött, míg a 21. és az Arieté páncéloshadosztályok a X. hadtest mögött foglaltak állást. Tartalékként csak a 90. könnyű és Trieszt hadosztályok jöhettek

⁶ Hobart, Percy (1885-1957) vezérőrnagy a brit 7. páncéloshadosztály parancsnoka 1939. szeptember-november

⁷ Hamilton, Nigel: Monty: The Making of a General 1887-1942, London 1981. 215-221.o. (a továbbiakban: Hamilton):

⁸ Stumme, Georg (1886-1942) a páncélos csapatok tábornoka, az Afrika páncélos hadsereg parancsnoka 1942 szeptember-október

szóba.⁹ Összesen 220476 nemzetközösségi katonával szemben a német-olasz erők 108000 embert tudtak bevetni, miközben a páncélosoknál 1029 harckocsi állt szemben 548-al, amelyek közül 249 volt német.¹⁰



A brit 8. hadsereg hadműveletei 1942-1943.

Mivel a Lightfoot hadművelet nem hozta meg a várt sikert, november 2-án az erők átcsoportosítása után Montgomery elindította a Supercharge hadműveletet, amely legfontosabb célja a következő lett: „a)Az ellenség páncélos erőinek a megsemmisítése. b) az ellenség rákényszerítése a nyílt terepen vívott harcra és hogy az állandó és folyamatos mozgásban használja el üzemanyagát.” A páncéloserők bevetését illetően a hadseregpáncsnok ezúttal kevésbé volt óvatos és leszögezte, ha a XXX. hadtest alakulatai a támadás során nem járnának teljes sikerrel „a X. hadtest páncélosadosztályai harcolva vágnak utat maguknak első támadási céljukhoz.”¹¹ Montgomery határozottságával ellentétben páncélosparancsnokai több esetben megfontoltabb hozzáállást képviseltek az ütközet során, amely kiváltotta a felettesük rosszállását és károsan befolyásolta a kapcsolatukat (és a hadműveletek irányítását) az Alameint követő üldözés során.

November 4-ére a brit páncélosadosztályok nyílt terepre való kijutásával véget ért a sorsdöntő ütközet, melynek során a britek 13600 embert, 111 löveget legkevesebb 332 harckocsit veszítettek, a tengelyerők kb. 47000 embert (35000 fogságba esett) továbbá a brit adatok szerint kb. 260

⁹ Lewin, Ronald: The Life and Death of the Afrikakorps: A Biography, Book Club Associates, London, 1997.: 164.o. (a továbbiakban: Lewin 1997)

¹⁰ Barr, Niall: Pendulum of War The Three Battles of El Alamein, The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc. Woodstock & New York 2005 276.o. (a továbbiakban: Barr):

¹¹ Montgomery, Bernard: Montgomery tábornagy emlékiratai. Bp. Zrínyi-Kossuth 1981. 85.o. (a továbbiakban: Montgomery)

harckocsit és 254 löveget hagytak hátra, az összecsapás következtében.¹²

Rommel Hitler utasítására október 25-én visszavette a parancsnokságot, de megmaradt páncélosaival az üzemanyaghiány következtében nem sokat tehetett. November 3-án Hitler parancsában még megtiltotta a visszavonulást, de Albert Kesselring tábornagy¹³ jóváhagyásával másnap a tengelyerők megkezdték a visszavonulást, egyelőre Fuka térségébe, bár Rommel számára is világos volt hogy ez csupán az első lépés.

November 4-én az első brit páncélosok áttörése után azonban már komoly nézeteltérés alakult ki a brit parancsnokok között, amely részben arra vezethető vissza hogy korábban Montgomery nem készítette tervet a hadművelet ezen fázisára, ezért egyetlen alakulat sem kapott megbízást a feladat végrehajtására. November 5-én azonban John Harding vezérőrnagy¹⁴ (7. páncélosadosztály parancsnoka) és Herbert Lumsden altábornagy¹⁵ (a X. hadtest parancsnoka) vitába keveredett, hogy az 1. vagy a 7. páncélosadosztály kapjon prioritást az üldözés végrehajtása során. Az új-zélandi hadosztály szintén magának követelte az elsőbbséget Montgomery pedig Lumsdennek sem adott szabad kezet, ugyanakkor ő sem döntött a kérdés megnyugtató rendezéséről. A hadseregparancsnok az ütközet során tanúsított magatartásuk miatt nem bízott a páncélos parancsnokokban, ezért szerette volna elkerülni, hogy a győzelem megkoronázásaként ők arassák le a babérokat. Végül szilárd vezetés helyett mindegyik alakulat önállóan cselekedett, de a kívánt eredményt egyik sem érte el. November 6-7-én a súlyos esőzések lehetetlenné tették a csapatok mozgását, ezzel pedig az üldözés is elvesztette lendületét.

Montgomery a későbbiekben az üldözés kudarcáért alapvetően az esőzések miatt sártengerré vált területet okolta, de valójában a tábornok határozatlanságára vezethető vissza a probléma gyökere. Stratégiai szinten November 5-ig Montgomery Tobruk elfoglalásánál távolabbi célra nem is gondolt, ezért korántsem meglepő hogy a hadtestek, hadosztályok hadműveleti tervei és a logisztikai megfontolások sem tették lehetővé az Afrika Korps megsemmisítését.¹⁶

Montgomery soha nem vált a páncélos hadviselés igazi szakértőjévé, mint Rommel, módszeressége, alaposága és az anyagi fölény kihasználása, a gyalogság és a tüzérség maximális igénybevitelével azonban meghozta Nagy-Britannia számára a kívánt győzelmet, ezért a tábornok elveihez végig ragaszkodott, a manőverező hadviselést pedig lehetőség szerint kerülte. Óvatosságát azzal is lehet

¹² Playfair, I. S. O. The Mediterranean and Middle East Vol. 4. The Destruction of the Axis Forces in Africa, HMSO, 1966. 8.o. (a továbbiakban: Playfair 1966)

¹³ Kesselring, Albert (1885-1960) tábornagy, a 2. légiflotta parancsnoka 1940 január-1943 június, német déli főparancsnok 1941 október-1945 március

¹⁴ Harding (1896-1989) vezérőrnagy, a 7. páncélosadosztály parancsnoka 1942 szeptember-1943 január

¹⁵ Lumsden, Herbert (1897-1945) altábornagy, az 1. páncélosadosztály parancsnoka 1941 november-1942 január 1942 március-július, a X. hadtest parancsnoka 1942 augusztus-december

¹⁶ Barr: 402-403.o. Egyes vélemények szerint a Supercharge haditerv sem kedvezett az üldözés gyors lebonyolításának hiszen a X. és a XXX. hadtest azonos áttörési szektort kapott, így pedig az alakulatok torlódása elkerülhetetlenné vált. A páncélos parancsnokok óvatossága az éjszakai előretörést illetően ill. a kommunikációs problémák (november 4-én Lumsden tábornok minden kapcsolata megszakadt hadosztályával) szintén akadályozták a 8. hadsereget. McFetridge 59-68.o.

magyarázni, hogy 1940 óta El-Agheilát követően a logisztikai biztosítás hiánya következtében Rommel ellencsapása két ízben is visszavetette a 8. hadsereget, ezért Montgomery a kockázatmentes győzelem érdekében a lassabb előrehaladást tartotta célravezetőnek, még ha ezáltal ellenfele teljes megsemmisítéséről le is kellett mondania.¹⁷ A győzelem Churchillt is meglelégedéssel töltötte el, aki úgy vélte „az el-alameini győzelem örökre dicsőséges lapját fogja jelenteni a brit katonai évkönyveknek”.¹⁸

November 8-án Dwight D. Eisenhower tábornok¹⁹ parancsnoksága alatt brit és amerikai csapatok szálltak partra Algírban, Oranban és Casablancában, hogy ezáltal nyugatról előrenyomulva két tűz közé szorítsák Rommel seregét. Az amerikai II. hadtest és a brit 1. hadsereg létszáma meghaladta a 253 ezer főt. Mivel a partraszálló erők nagy részét amerikaiak adták, bíztak benne, hogy a francia gyarmatok hamarosan Vichy ellen fordulnak és átállnak a szövetségesek oldalára ezáltal pedig szabad lesz az út Tunézián keresztül Líbiáig.²⁰

Miután 13-án Francois Darlan tengernagy²¹ megszakította a kapcsolatot a Vichy Franciaországgal, létrehozott egy ideiglenes kormányt a gyarmati francia hadsereg élére pedig Henry Giraud tábornokot²² nevezte ki. Két nappal később a francia hadsereg átállt a szövetségesek oldalára. Komoly segítséget azonban nem jelentettek, hiszen a rosszul kiképzett katonák többnyire nehéz fegyverzet nélkül, első világháborús fegyverekkel rendelkeztek.²³

November 12-én a Panzerarmee elérte a Gazala vonalat, másnap pedig már Mersza el Bregában vett fel védelmi állást. Mussolini kitartást követelt, de üzemanyag hiányában lehetetlen volt a britek feltartóztatása. A konvojok továbbra sem érkeztek be, valamint Kesselring ígéretei ellenére a Luftwaffe sem tudott megfelelő utánpótlást biztosítani. Mindezek ellenére El-Alamein óta Rommel serege 800 mérföldet tett meg komoly veszteség nélkül. A német tábornok felettesei véleménye ellenére is tisztában volt azzal, hogy Észak-Afrika sokáig már nem védhető. Rommel gyors visszavonulása következtében november 11-én a brit bekerítési kísérletek veszélyét sikerült elhárítania a tengelyerőknek, ugyanis Montgomery üzemanyag hiányában megállította X. hadtestet a továbbiakban pedig El-Agheiláig elsősorban csak ellenfele szoros követésére törekedett. Az új-zélandi hadosztály a 9. páncélosdandár Alameinnél elszenvedett súlyos veszteségei következtében megkapta a 4. könnyű páncélosdandárt, miközben a hadosztályt a X. hadtest alárendeltségébe

¹⁷ Griffith, Paddy: World War II Desert Tactics, Osprey, Oxford, 2008. 48-49.o. (a továbbiakban: Griffith)

¹⁸ Churchill, Winston: The Second World War Vol 4. The Hinge of Fate Houghton Mifflin, 1950: 603.o. (a továbbiakban: Churchill 1950 IV.

¹⁹ Eisenhower, Dwight David (1890-1969) tábornok, az észak-afrikai hadszíntér szövetséges legfelsőbb parancsnoka 1942 november-1944 január

²⁰ Howe, Goerge F. Northwest Africa Seizing the Initiative in the West. Washington Department of the Army 1957. 29-30. o.

²¹ Darlan, Francois (1881-1942) tengernagy, a Vichy francia fegyveres erők főparancsnoka 1940 június-1942 november

²² Giraud, Henry (1879-1949) tábornok az Észak-Afrikában állomásozó francia csapatok parancsnoka 1942 november-1943 január

²³ Blumenson , Martin: Kasserine Pass, Jove Books, New York, 1983. 29. o.

helyezték. Az 1. és a 10. mellett ekkor már a 7. páncélosadosztály is felzárkózott az üldözéshez, de a brit erők legsürgetőbb feladatát alsősorban a hadifoglyok begyűjtése jelentette. A múltbeli keserű tapasztalatok hatására a 8. hadsereg parancsnoka El-Agheila megszerzése után szükségesnek tartotta a következő lépést: „Mecsili körül a Jebelbe egy erős a páncélosokkal alaposan megerősített hadtestet helyezünk el, amely képes arra hogy déli irányban bármely olyan ellenséges erő ellen tevékenykedjék amelynek sikerült áttörnie az aghelai állást és megindul Egyiptom felé.” Az Ultra információiból Montgomery pontosan ismerte ellenfele katasztrofális helyzetét, ennek ellenére semmit sem bízott a véletlenre.

December 10-én a német hadvezetés Jürgen von Arnim vezérezredes²⁴ parancsnoksága alatt Tunéziában létrehozta az 5. páncélos hadsereget, miután Walther Nehring tábornok²⁵ november végén már visszaverte az amerikai-brit erők támadását, majd december elején ellenoffenzívát is indított.²⁶

Tobruk elfoglalása után felmerült a lehetősége az ellenség bekerítésének a sivatagon keresztül, követve a Mecsili-Mszusz-Agedabia vonalat, amelyet 1941-ben Richard O'Connor tábornok²⁷ sikeresen megvalósított. Montgomery azonban környezete tanácsát elutasítva, hivatkozva az utánpótlási gondokra, csupán a X. hadtest kötelékéből páncélkocsik küldését tartotta elfogadhatónak.²⁸ Később Rommel üzemanyag hiányáról értesülve történtek kísérletek a X. hadtest útnak indítására a sivatagi útvonalon, de ekkor már ahogy Alexander is megfogalmazta „a létező körülmények között ez megvalósíthatatlannak bizonyult.”²⁹ A 7. páncélosadosztály előretörése még gyorsabb visszavonulásra kényszerítette Rommelt, aki november 24-én elfoglalta az el-agheilai állásokat. A fentebb említett brit alakulat számára hátrányt jelentett, hogy szemben a másik két brit páncélosadosztállyal, nem szerelték fel új harckocsikkal ezért a műszaki meghibásodás aránya folyamatosan nőtt, hiszen számos harckocsi már a gazalai ütközetben is részt vett 1942 május- júniusban. Minél távolabb került a 8. hadsereg egyiptomi bázisaitól a tartalékalkatrész ellátás annál nehezebben volt biztosítható. A durva terepviszonyok tovább csökkentették a páncélosok hatékonyságát, ezért ezzel a tényezővel is számolni kellett a

²⁴ Arnim, Jürgen von (1889-1962) vezérezredes, az 5. páncélos hadsereg parancsnoka 1942 november-1943 május, az Afrika hadseregcsoport parancsnoka 1942 március-május

²⁵ Nehring, Walter (1892-1983) altábornagy, az Afrikakorps parancsnoka 1942 május-szeptember, a Tunéziában harcoló német erők parancsnoka 1942 november-december

²⁶ Macksey, Kenneth: Kesselring, Debrecen. Hajja & Fiai 2001: 145-146.o.

²⁷ O'Connor, Richard (1889-1981) altábornagy, a Nyugati Sivatagi Erő parancsnoka 1940 június-1941 február az Egyiptomban állomásozó brit csapatok parancsnoka 1941 február-április

²⁸ McFetridge, Charles D.: „In Pursuit: Montgomery after Alamein”, in: Military Review Volume LXXIV- June-No. 6.1994 .58.o.

²⁹ Alexander, Harold: The African Campaign from El Alamein to Tunis 10th August 1942 to 13th May 1943. Supplement to The London Gazette of Tuesday 3rd of February 1948. His Majesty's Stationary Office, London, 1948. 860.o. (a továbbiakban: Alexander) Megtalálható:

<http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/LondonGazette/38196.pdf> Letöltés dátuma: 2010. 04. 12.

hadseregparancsnoknak.³⁰

Az Afrikakorps két páncélosadosztálya egyetlen dandárméretű alakulatra zsugorodott, fegyverzetét pedig 30 harckocsi, 20 páncélcocsi, 46 páncéltörő ágyú és 40 88 mm-es légvédelmi ágyú jelentette. Az olasz gépesített hadtest szinte teljesen megsemmisült a harcok során, a maradékát pedig Ariete harccsoport néven egy ezredbe vonták össze. A gyalogos egységek nehézfegyverzetük hátrahagyása után már nem tudtak eredményesen szembeszállni a brit páncélosokkal. Az olaszok Észak-Afrikába vezényelték a Centauro páncélosadosztályt, de a főerőket Tunéziába irányították, ezért Rommel csupán, néhány M 14-es harckocsival számolhatott erősítésként. (Montgomery támadásakor az Ariete/Centauro harccsoport 57 M14-es harckocsival rendelkezett.) A 170 km hosszú védelmi állások tartása lehetetlen volt, főleg hogy délről az ellenség könnyen megkerülhette azt.³¹ Rommel ellentámadásától ezúttal nem kellett tartani, Montgomery ennek ellenére három hétig felkészüléssel töltötte az időt, a következő támadás megindításáig. Hitler és Mussolini minél tovább szerette volna távol tartani Európától a szövetségeseket ezért a végsőkig való kitartást követeltek, tiltva a visszavonulást, de Rommel már felkészült a Buerat később pedig a Tarhuna-Homms védelmi állásokhoz történő hátrálásra.³²

Az olasz gyalogos erők visszavonulásáról értesülve Montgomery december 13-ra hozta előre a támadás időpontját, amelyet a tervek szerint az 51. hadosztály és a 7. páncélosadosztály hajt végre frontálisan a part mentén miközben a 2. új-zélandi hadosztálynak a sivatag felől megkerülve a védelmet az ellenség hátába kellett kerülnie. Bár az átkaroló hadműveletre eredetileg nagyobb páncélos erő összpontosítását tervezték, Oliver Leese tábornok³³ szerint „nem volt elég harckocsink a bekerítő hadmozdulathoz.”³⁴ A britek túlzott biztonságra törekvését jelzi, hogy a 7. páncélosadosztály, valamint a 4. páncélosdandár összesen 163 harckocsival rendelkezett, ezzel szemben Rommel 54 Panzert tudott harcba küldeni. Montgomery szerint „minden jól ment”, de a fő célt az ellenség bekerítését és megsemmisítését nem sikerült elérni. Az új-zélandi hadosztály képtelen volt lezárni a németek menekülési útvonalát, így az Afrikakorps az olasz páncéloserőkkel együtt harccsoportokra szakadva ismét megmenekült, a XXX. brit hadtest pedig folytatta az

³⁰ Verney, G. L.: The Desert Rats The 7 th Armoured Division in World War II. Greenhill Books, London, 2002.: 136.o.

³¹ Barnett, Corelli: The Desert Generals, Ballantine books, New York, 1972. 311. o. (a továbbiakban: Barnett). Walker, W. Ian: Iron Hulls Iron Hearts : Mussolini's Elite Armoured Divisions in North Africa . The Crowood Press, Ramsbury, 2006. 177.o.

³² November 28-án Rommel Hitlernek kijelentette a következőket: „Afrika nem tartható. Az egyetlen dolog, ami maradt számunkra, hogy megpróbálunk elszállítani Afrikából annyi németet, amennyit csak tudunk.” A német legfelsőbb parancsnok azonban Rommelt defetistának tartotta, és kijelentette, hogy Afrikát mindenáron tartani kell. Blumenson: 293-294.o.

³³ Leese, Oliver (1894-1978) altábornagy, a XXX. hadtest parancsnoka 1942 szeptember-1943 december

³⁴ Barnett: 314.o. A 8. hadsereg óvatosságát és a tengelyerők bátorságát érzékelteti, hogy december 14-én az Ariete/Centauro harccsoport 12 M 14-es harckocsival támadást intézett 80 Sherman ellen (8. páncélos dandár) amelynek során 8 páncélos elvesztése árán 22 Sherman semmisített meg. A britek éjjel nem folytatták előretörésüket ezért az olaszok elmenekülhettek a túlerő elől. Walker 179.o.

üldözést.³⁵

December 15-én a tengelyerők már Buerathoz érkeztek, amikor is Montgomery rászánta magát a támadásra. Az új-zélandi hadosztály délről próbálta bekeríteni a német-olasz erőket, a kísérlet azonban kudarcot vallott, ezután pedig a frontális támadás sem ért el eredményt a kis létszámú brit páncélosok jelenléte következtében.³⁶

Végül december végén Rommel megkapta a jóváhagyást a Tarhuna-Homms vonalra történő visszavonulásra. Rommel stratégiai okokból is szorgalmazta a visszavonulást és az 5. páncéloshadsereggel való mielőbbi kapcsolatfelvételt, hiszen végig attól félt, hogy az amerikai II. hadtest Gabes felé támadva elvághatja egymástól a két német hadsereget. Január 10-én ennek a hadműveletnek a valószínűsége különösen megnőtt, így ennek kivédésére Rommel a 21. páncélosadosztályt Tunéziába vezényelte, miközben Ugo Cavallero olasz vezérkari főnök³⁷ és Kesselring tábornagyok ellentámadást javasoltak, de a britek közelgő offenzívája miatt erre nem volt esély.³⁸

1943 január 15-én Montgomery megindította támadását a Tarhuna-Homms vonal ellen, amelyet a korábbi gyakorlattól eltérően energikusan és nagy sebességgel kívánt végrehajtani, hiszen az utánpótlás biztosítása végett Tripolit minél hamarabb el kellett foglalni és ha lehet a kikötő épségben tartása mellett. Ennek érdekében a rohamot a part mentén az 51. hadosztály míg a sivatagi szárnyon a 7. páncélosadosztály és a 2. új-zélandi hadosztály hajtotta végre, miközben a logisztikai helyzet a X. hadtestet megállásra kényszerítette Mecsili körzetében.³⁹ Montgomery a támadás irányítását az új-zélandiak oldalán a XXX. hadtest parancsnokára bízta, miközben az 51. hadosztály vonatkozásában személyesen vette át a parancsnokságot.

Január 25-én Rommel megkezdte a Mareth vonalon történő felzárkózást, de az utolsó egységek csak február 15-én érkeztek meg. Habár a német-olasz hadvezetés szerint is a régi francia erődrendszer megfelelő védelmi állást kínált Montgomery feltartóztatására, Rommel felismerte, hogy délről könnyen bekeríthető, továbbá a környező magasabban fekvő területek miatt sem tartható szilárdan egy túlerőben lévő ellenséggel szemben.

A hatalmas anyagi fölény ellenére (450 harckocsi szemben 50-nel) a 15. páncélosadosztály Tarhuna mellett megsemmisített 52 brit harckocsit, mialatt a többi alakulat már visszavonult nyugatra. Montgomery elsősorban az 51. hadosztály parancsnokát tartotta felelősnek, a lassú előrehaladás miatt, amelynek következtében a német-olasz erők megsemmisítése nem sikerült, ráadásul január 23-án Tripoli elfoglalásakor a kikötőt is használhatatlan állapotban lehetett csak

³⁵ Montgomery: 140-141.o.

³⁶ Lewin, Ronald: Rommel as Military Commander Batsford, London. 1968: 28-29.o. (a továbbiakban: Lewin 1968): 182. o.

³⁷ Cavallero, Ugo (1880-1943) tábornagy, az olasz hadsereg vezérkari főnöke 1940 december-1943 július

³⁸ Rommel, Ervin: Háború gyűlölet nélkül, Bp. Co-Nexus, 269-271. o.

³⁹ December 22-től a 4. könnyű páncélosdandár visszakerült a 7. páncélosadosztály alárendeltségébe.

átvenni.⁴⁰

A január 14-én kezdődő casablancai konferencián Churchill és Franklin D. Roosevelttel jelenlétében döntés született az észak-afrikai hadszíntér parancsnokságának az átszervezéséről, amelynek értelmében a 8. hadsereg Tunéziába érkezve Eisenhower tábornok parancsnoksága alá került, Alexander pedig a hadszíntér szárazföldi csapatainak parancsnokságát vette át. A 18. hadseregcsoport létrehozásával a brit tábornok mint Eisenhower helyettese a hadseregcsoport vezetését is megkapta.⁴¹

A brit 1. hadsereg és az amerikai II. hadtest frontján elakadtak a hadműveletek, amely részben a német erők ellenállásával részben a hadvezetés és az alakulatok tapasztalatlanságával magyarázható. Alexandert és Montgomeryt lesújtotta az amerikaiak felkészületlensége és előbbire várt a feladat, hogy lehetőségeihez mérten előre mozdítsa a háború menetét Tunéziában.⁴²

Von Arnim tunéziai sikereinek hatására az 5. páncélos hadsereg és az 1. olasz hadsereg⁴³ koncentrált támadást tervezett az amerikaiak ellen, de a támadás pontos céljáról komoly nézeteltérés alakult ki. Rommel szerette volna elhárítani a hadsereg bekerítésének a veszélyét, ezért az 1. amerikai páncélos hadosztály ellen akart támadást indítani, de a véleménykülönbség csupán korlátozott győzelem kivívására kínált esélyt. A 10. és 15. német valamint az olasz Centauro páncélos hadosztályokkal Rommel február 20-21-én áttörték a gyenge tapasztalatlan amerikai egységekből álló védelmet Kasserinenél, majd Thala felé haladtak, de az amerikai erősítés hatására a támadás elvesztette lendületét, valamint az utánpótlás és az Arnim által ígért Tigris tankok⁴⁴ távollétére tekintettel Rommel lefújta a támadást.⁴⁵ A német tábornagy tisztában volt azal, hogy Montgomery támadására sem kell sokat várni, ezért rögtön hozzákezdett a marethi védelem megerősítéséhez. 1942 végén Tunéziába megérkeztek az új Panzer VI Tigris harckocsik egyes példányai, amelyek 88 mm-es harckocsi ágyújával és 110 mm-es homlokpáncélzatával nehezen legyőzhető ellenfelet jelentett az amerikai és brit harckocsiknak, ezeket azonban rendre von Arnim parancsnoksága alá rendelték, ezért Rommel nem élvezhette előnyüket a 8. hadsereggel szemben. A számbeli fölény mellett 1942 végére a britek technikailag is előnyre tettek szert a tengelyerőkhöz képest, hiszen az M4-es Sherman harckocsi 51 mm-es homlokpáncélzatával és 75 mm-es

⁴⁰ Barnett: 317.o.

⁴¹ A 18. hadseregcsoport az 1. és a 8. brit hadsereg mellett a II. amerikai és a XIX. francia hadtestet foglalta magában.

⁴² Alexander az 1. hadseregnél tett látogatását követően úgy vélte: „Őszintén sokkolt amit ott láttam, nincs terv, nincs cél, nincs határozott irányítás, csupán a teljes szervezetlenség.” Keegan, John (edit.): Churchill's Generals, Grove Weidenfeld, New York, 1991: 112-114.o.

⁴³ Hitler és Mussolini decemberi konferenciáján a Panzerarmee nevét 1. olasz hadseregére változtatták élére pedig Giovanni Messét(1883-1968 tábornagy, az 1. olasz hadsereg parancsnoka 1943 február-május) nevezték ki Rommel helyére (a parancsnokváltásra a Mareth vonal elérése után kellett sort keríteni) A fenti alakulat és az 5. páncélos hadsereg műveletinek összehangolására Von Arnim vezetésével létrehozták az Afrika hadseregcsoportot.

⁴⁴ A PzKpfw VI Tiger H első példánya 1942-ben készült el, elsősorban a tüzerekre és a páncélvédelettségre helyezték a hangsúlyt ezért a harckocsi tömege (55 t) jelentősen korlátozta mozgásterét. További hátrányt jelentett a benzin motor beépítése, amely az üzemanyag fogyasztást nagyban megnövelte, így a páncélos egyetlen feltöltéssel csupán 40 km-t tudott megtenni. Bombay: 159-160.o.

⁴⁵ Lewin 1997:188. o. a 21. páncélos hadosztályt von Arnim ígérete ellenére sem bocsátotta Rommel rendelkezésére.

harckocsiágyújával felvette a versenyt az Afrika Korps által alkalmazott bármelyik német páncélossal, (Pz I, Pz II, Pz III, Pz IV) széleskörű bevetésük pedig feledtette a korábbi brit és amerikai modellek hiányosságait.

Március 6-án Rommel Medeninenél ellentámadást kísérelt meg a XXX. hadtest védelmi vonalai ellen abból a megfontolásból, hogy mielőtt ellenfele felkészülne az offenzívára érzékeny veszteséget okozva feltartóztassa előrenyomulását. Az Ultra azonban tájékoztatta Montgomeryt, ezért a britek Alam Halfához hasonlóan beásott védelmi vonalaikban felkészülten várták a támadást. A 7. páncélososztály és az új-zélandi hadosztály pozícióiba elhelyezett új 76,2 mm-es páncéltörő ágyúk⁴⁶ súlyos pusztítást végeztek a németek soraiban, amelynek következtében Rommel 52 páncélost veszített. Korábban a németek által oly sikeresen alkalmazott taktika a páncélosok és a páncéltörő ágyúk kombinációjával most a briteknél is tökéletesen működött, így Rommelnek 460 páncéltörő ágyú ellen esélye sem lehetett.⁴⁷ Medenine kétségtelenül bizonyította, hogy továbbra is a páncéltörő ágyú maradt a sivatagi háború döntő fegyvere, amelynek védelemben történő alkalmazását a hadműveletek ezen fázisában már a 8. hadsereg is megfelelően elsajátította.⁴⁸

Március 9-én Rommel végleg távozott Afrikából, így az 1. olasz hadsereg Messe tábornok parancsnoksága alatt nézett szembe Montgomery támadásával. A 8. hadsereg parancsnoka az új hadműveletnek a Pugilist fedőnevet adta kezdeti dátumának pedig március 20-át jelölte meg. A tervek szerint a XXX. hadtestnek a part mentén frontális támadással kellett lekötnie az ellenség figyelmét, miközben az új-zélandi hadosztály 200 páncélossal a Matmata hegy mellett a homoktengeren keresztül a tengelyerők hátába kerül, elvágva visszavonulási útjukat.⁴⁹

Az 50. hadosztály és 50. királyi harckocsiezred a part mentén támadott, de a védelem áttörését nem sikerült elérni, sőt a 15. és 21. páncélos hadosztály ellentámadást is indított a brit erők ellen. Ezzel párhuzamosan Montgomery a 2. új-zélandi hadosztályt és a 8. páncélosdandárt átkaroló hadműveletre utasította a sivatag felől. Messe tábornok és vezérkari főnöke Bayerlein ezredes gyors reakciójának köszönhetően súlyos veszteséget okozva az ellenfélnek a Panzerarmee elkerülte a csapdát és sikeresen visszavonult.⁵⁰

Montgomery a déli szárnyon keletkezett résben a X. hadtest páncéloserőivel kívánta elérni a siker maximális kifejlesztését, de az ellenség visszavonulása mindezt megakadályozta. Montgomery terve eredetiségével és bátorságával jelentős győzelmet is eredményezhetett volna, de a terepviszonyok és Bernard Freyberg tábornok⁵¹ késlekedése az új-zélandi erők és a 8.

⁴⁶ 1942 nyara előtt a britek által széles körben alkalmazott 40 mm-es páncéltörő ágyú többnyire hatástalan volt a német páncélosok ellen.

⁴⁷ Lewin 1997: 188.o.

⁴⁸ Griffith: 50.o.

⁴⁹ Letter to General Harold Alexander 23 March 1943, 25 March 1943 in: Stephen Brooks (edit.): Montgomery and the Eighth Army. The Bodley Head, London, 1991: 180-181 .o.(a továbbiakban: Brooks).

⁵⁰ Lewin 1997:191-193. o.

⁵¹ Freyberg, Bernard Cyril (1889-1963) új-zélandi altábornagy, a 2. új-zélandi hadosztály parancsnoka 1939

páncélosdandár előrenyomulásánál, ezt nem tette lehetővé.⁵² Másrészt az is egyértelmű, hogy a sivatagi területhez képest Tunézia domborzati viszonyai jelentős változást jelentettek az erők alkalmazásában, hiszen a vízmosságok és a hegyek erősen behatárolták a páncélos és gépesített erők műveleteinek lehetőségét.⁵³

A marethi állásokért folytatott küzdelem egyúttal a 8. hadsereg számára az utolsó olyan hadműveletet jelentette, ahol a páncéloserőknek komoly szerepet szántak, hiszen a továbbiakban a hegyvidéki terepviszonyok ezt nem tették lehetővé.⁵⁴

Április 30-án Wadi Akaritnál a XXX. hadtest gyalogos erőinek sikerült kivetnie állásaiból az ellenséget, aki utánpótlás hiányában csupán a visszavonulásra gondolhatott. A X. hadtest és az újj-zélandiak a védelemben keletkezett résen keresztül folytatták az üldözést.

Április 10-én Montgomery Alexandernek írott levelében mielőbbi döntést sürgetett abban a kérdésben, hogy az 1. vagy a 8. hadsereg kapjon elsőbbséget Tunisz elfoglalásában. Eisenhower helyette a döntő csapást az 1. hadsereg frontján akarta végrehajtani, ahogy megfogalmazta: „a páncélosok alkalmazásának legmegfelelőbb területe a Tunisztól nyugatra levő síkság, ezért szükséges hogy egy páncélosadosztály és egy páncélkocsi ezred csatlakozzon Öntől a IX. hadtesthez, amilyen gyorsan csak megoldható.”⁵⁵

Montgomery Alexander kérésének megfelelően elküldte Anderson tábornoknak⁵⁶ az 1. páncélosadosztályt miközben április 19-20-án áttörte az Enfidaville melletti hegyvidéken kiépített védelmi állásokat. Az 1. hadsereg támadása azonban elakadt, ezért Alexander újabb erők átcsoportosítását tartotta szükségesnek,⁵⁷ amelynek következtében Montgomery tanácsára a 8. hadsereg védelembe ment át, eközben pedig Horrocks altábornagy⁵⁸ vezetésével a 7. páncélos és a 4. indiai hadosztály az 1. hadsereg alárendeltségébe került. Május 6-án Alexander újabb támadása szétzúzta az 5. páncélos hadsereg védelmét, ezzel megnyílt az út a szövetségesek számára Tunisz felé.

Május 13-án végül Messe és von Arnim tábornokok hadseregükkel együtt letették a fegyvert a szövetségesek előtt, ezáltal 250 ezer katona, közülük 150 ezer német került hadifogságba.⁵⁹ Az

december-1945 november

⁵² Stewens, W. G.: Bardia to Enfidaville The Official History of New Zealand in the Second World War 1939-1945 Historical Publications Branch, Wellington, 1962. 380.o. Megtalálható: <http://www.nzetc.org/tm/scholarly/metadata-tei-WH2Bard.html> Letöltés dátuma: 2010.05.19. A támadás során március 28-ig a németek 30 a britek 25 harcokocsit veszítettek, de közel 3000 tengelyhatalmi katona került hadifogságba

⁵³ Montgomery ezenkívül lebecsülte az ellenség felkészültségét és képtelen volt megvalósítani az erők koncentrációját a támadás bármelyik szárnyán.

⁵⁴ Ahogy később Montgomery Brooknak írott levelében megfogalmazta: „Küszködök, hogy teret nyerjek egy olyan vidéken, amely India észak-nyugati határvidékéhez hasonlítható. Van 200 harcokocsim amelynek nem veszem hasznát.” Letter to General Sir Alan Brooke 30 April 1943. in Brooks: 221.o..

⁵⁵ Message from General Sir Harold Alexander to Montgomery 11 April 1943. in :Brooks 203.o.

⁵⁶ Anderson, Kenneth Arthur (1891-1959) altábornagy, a brit 1. hadsereg parancsnoka 1942 november-május

⁵⁷ Keegan.: 115.o.

⁵⁸ Horrocks, Brian (1895-1985) altábornagy, a XIII. hadtest parancsnoka 1942 augusztus-1943 augusztus

⁵⁹ Irving, David: The Trail of the Fox Avon. New York, 1977.344-345. o.

észak-afrikai háború véget ért.

Összegezve a fentieket, megállapítható hogy 1942 októberét követően továbbra is a páncéloserők jelentették a fő ütőerőt mindkét fél hadseregében, ezért alkalmazásuk döntő befolyással bírt a hadműveletek kimenetelére. Montgomery ellentétben Rommellel tartózkodott a páncéloserők bátor mélységi manővereket is magába foglaló hadműveleteitől, ugyanakkor felismerte, hogy a fegyvernemek közötti együttműködés megfelelő elsajátítása, amely egyik fő összetevőjét jelentette a német-olasz erők sikereinek, a briteknél is a győzelem kulcsát jelentheti.

A stratégiai és hadműveleti terveket tekintve Montgomery igyekezett kerülni bármilyen kockázatot és a számbeli fölény birtokában a biztos győzelem megszerzésére törekedett. A harmadik elalameini ütközet meghozta a várt sikert, ezért felettesei is elfogadták módszerét. Tény azonban, hogy a hadseregparancsnok hiányos tervezése az áttörést követően a siker kifejlesztésére nagyban korlátozta ellenfele üldözésének eredményességét. 1942 végétől a brit 8. hadsereg számbeli és technikai fölénye egyoldalúvá tette a küzdelmet, ennek ellenére Rommel csapatainak csapdába ejtése vagy megsemmisítése nem következett be. Egyrészt Montgomery emlékezve a brit erőket ért oly sok kellemetlen vereségre 1941-42 folyamán, nem volt hajlandó kockáztatni és megelégedett ellenfele viszaszorításával, másrészt a tengelyerők harcedzett parancsnokaival szemben a brit hadvezetés (beleértve a hadseregparancsnokot is) nem rendelkezett a szükséges tapasztalatokkal a tervek maradéktalan kivitelezéséhez, ahogy azt az események is bizonyították (Buerat, Tarhuna-Homms és Mareth vonal) Mindezek mellett a szemben álló felek harctevékenységét, hadműveleti lehetőségét nagyrészt a logisztikai feltételek és a stratégiai megfontolások határozták meg, ennek eredményeként pedig csupán 1943 májusában sikerült véget vetni a küzdelemnek Észak-afrikában.